

נשים לוחמות בצה"ל בראי אמנות ומגדר

מצגת זו כוללת יחידת הוראה של משרד החינוך, המורכבת משלושה שיעורים על "נשים לוחמות בצה"ל בראי אמנות ומגדר", שפיתחה היחידה לשוויון בין המינים בחינוך בשיתוף מפמ"ר אמנות, משרד החינוך. יחידת הוראה זו מתאימה לחטיבת הביניים (מומלץ מכיתה ט') ולחטיבה העליונה.

את יחידת ההוראה מומלץ ללמד לאחר השיעור על "[גבורה](#)" שפיתחה היחידה לשוויון בין המינים בחינוך, משרד החינוך, שיעור המתאים ליסודי, לחטיבת הביניים ולחטיבה העליונה.

לאחריה מומלץ ללמד את יחידת ההוראה המסכמת, המורכבת משלושה שיעורים: "[כשהתחתים רועמים](#), [התפיסות משתנות?](#)". יחידה שפיתחה היחידה לשוויון בין המינים בחינוך, משרד החינוך בשיתוף המרכז הישראלי להוגנות מגדרית בחינוך וזאת במסגרת תכנית "תו תקן מגדרי" של מחוז תל אביב, משרד החינוך. יחידת הוראה זו מתאימה לחטיבה העליונה.

רקע: בשנים האחרונות הסוגייה המגדרית של נשים לוחמות בצה"ל עומת על סדר היום הציבורי. מאז פרצה המלחמה הנושא מקבל תשומת לב נרחבת בתקשורת, במערכת הפוליטית ובמרחבים ציבוריים ואישיים. יחידת הוראה זו מתבוננת על סוגיה מגדרית זו תוך שילוב בין ציר הזמן ההיסטורי והתייחסות למגוון ייצוגים של חיילות לוחמות באמנות.

מורות ומורים יכולים ללמד רק חלקים נבחרים ולייצר שיעור אישי המותאם לאופי בית הספר, הגיל והאוכלוסייה.

* כל הזכויות שמורות לאומנים ואומניות ולאתרים מהם נלקחו היצירות, החומרים לצורכי לימוד בלבד*

צוות פיתוח

טל תמיר, היחידה לשוויון בין המינים בחינוך, מחוז תל אביב, משרד החינוך
שרון תירוש, מדריכת אמנות ארצית, הפיקוח על האמנות החזותית, משרד החינוך
עריכת לשון: סמדר גלעד, מדריכה ארצית, היחידה לשוויון בין המינים בחינוך, משרד החינוך

תודות:

סיון צוק, הממונה על השוויון בין המינים בחינוך, משרד החינוך
שרון שפן לזר, מפמ"ר אמנות חזותית, משרד החינוך
עו"ד ליאת פלס, היחידה לשוויון בין המינים בחינוך, מחוז מרכז, משרד החינוך
יהודית זליגמן דורי, רכזת אמנות, חדשנות ופדגוגיה, עמל לידי דיוויס, תל אביב

שקף 1: פתיחה

למורה

את השיעור נפתח בשאלה כללית? אילו נשים לוחמות אתם מכירים משחר ההיסטוריה (תרבות פופולרית, מיתולוגיה, גיבורות על ועוד)? סביר שהתשובות יהיו מעטות, כך נוכל להתייחס לזה שיש פחות נשים שהיו מוכרות כלוחמות בהשוואה לגברים. תשובות אפשריות: דבורה הנביאה, חנה סנש, חביבה רייק, וונדר וומן, אלות במיתולוגיה.

- היצירה היא של עופרי מרום, "חיילת", 2014 (שמן על בד) ונעסוק בה בהמשך.

שקף 2: שיעור #1, ציר היסטורי

בתמונה: אלוף משנה דבורה תומר משוחחת עם טירוניות לראשונה כקצינת חן ראשית, 1970. הספרייה הלאומית, ארכיון דן הדני מתוך סרט 06269, האוסף הלאומי לתצלומים על שם משפחת פריצקר.

שקף 3: טרוויה

התשובות לחידון בהרחבה

1. ג'. סלנג לנעליים התקניות, שהותר לחיילות בצה"ל בשנות ה-60 לנעול. הן דמו במראה שלהן לנעליים של ראשת הממשלה גולדה מאיר, לכן כונו "נעלי גולדה". הן היו אמורות להיות נוחות וניתנות לקיפול לקיטבג. הנעלים של גולדה היו אורטופדיות, ללא עקב ושרוכים.
2. ב'. בהמשך להשתתפות נשים בכוחות ההגנה היהודיים ובמחתרות טרם הקמת מדינת ישראל, במאי 1948, עם הקמת צה"ל הוקם חיל הנשים (ח"ן) בפיקוד קצינות יוצאות הצבא הבריטי. בפקודת הקמתו של ח"ן נקבע שנשים ישרתו בתפקידי הגנת יישובים, בתפקידים מקצועיים, בתפקידים מנהלתיים ובתפקידי עזר, אבל לא בתפקידי לחימה. המסגרת החוקית לשירות נשים הוא חוק שירות ביטחון, שנחקק בשנת 1949, ותקנות שירות ביטחון מאותה שנה קבעו גיוס חובה לכלל האוכלוסייה, כולל נשים. בכך היה צה"ל לצבא הראשון בעולם שמגייס נשים לשירות חובה.
3. א. הגדוד המעורב הראשון הוא קרקל, אך הלוחמות לא היו אמורות להיכנס לשטח אויב.
4. ג. לא קצר מ-3 סמ מעל הברך. מעניין לגלות שהיום יש יותר הקפדה על אורך החצאית מפעם. פקודות הצבא קובעות שרק חיילות בשירות הסדיר המקיימות אורח חיים דתי רשאיות ללבוש חצאיות. אורך החצאית לא יהיה קצר מ-3 ס"מ מעל לפיקת הברך.
5. ג. כן, אין מניעה בחוק. גדוד "שחר" שהוא גדוד החילוץ וההצלה הראשון בצה"ל הוא גדוד מעורב שהחיילות בו השתתפו לראשונה בחזית המלחמה בעזה 2023.
6. ג. נהגת משאית

שקף 4: מלחמת העולם השנייה

למורה

לרשותך קריאה נוספת על הנושאים שבשקף:

נשים חיילות בברית המועצות וארצות הברית: כמעט שני מיליון נשים השתתפו במלחמת העולם השנייה, כ-7.5 אחוזים

מהן היו יהודיות. מחציתן בקו החזית, בעיקר בצבא הסובייטי, האחרות במסגרת בעלות הברית ובמסגרות התנדבותיות (וולונטריות) שגייסו עשרות אלפים כתומכות לחימה, בהן טייסות, רופאות, חובשות ואחיות, מרגלות, נהגות, תצפיתניות, עובדות סוציאליות, טכנאיות ומחסנאיות, וכן נשים שגייסו לסייע בעורף החזיתות ולטפל בפליטי מלחמה. עקרונות מדיניות הצטרפותן לצבאות ולחילות השונים נבדלו מהותית בין הצבא האדום בחזית הסובייטית ובין צבאות בעלות הברית שבמדינות המערב:

- **ברית המועצות** גייסה את הנשים ואת הגברים בתהליך אחיד ושוויוני. כך נהגו לגבי ההכשרה הצבאית, האימונים, היקף המשימות ומידת הסכנה. בצבא הסובייטי נלחמו כ-800 אלף נשים, מחציתן בקו החזית באוויר וביבשה, כ-10 אחוזים מהן יהודיות. מתוך רשימת שמותיהן של כאלף טייסות קרב, נווטות ומקלעניות, נמצאו כ-400 יהודיות; מתוך כ-200 אלף רופאות קרביות, אחיות וחובשות צבאיות, כ-40 אלף היו יהודיות, ומתוך 100 אלף חיילות סובייטיות ששירתו בחיל השריון ובחיל החימוש בתפקיד נהגות, טכנאיות רכב ומהנדסות בתעשייה הצבאית, כ-20 אלף היו חיילות יהודיות. רוב הנשים היהודיות שניצלו מכליאה בגטאות, עם בני משפחותיהן, וממעשי רצח המוניים בידי הגרמנים הנאצים ביקשו להתגייס. חלקן ברחו מהגטאות ומבורות ההרג ליערות והצטרפו לגדודי פרטיזנים, יהודיים ולא-יהודיים. הן הגיעו לקו החזית באוויר וביבשה והשתתפו בקרבות מכריעים. מרביתן נפלו, וחלקן זכו לעיטור 'גיבורת ברית המועצות' ולמדליות על אומץ ליבן ועל הישגיהן הצבאיים.

-לעומתן, **במדינות המערב** הצטרפו הנשים לצבאות על תקן התנדבותי. הכשרתן והאימונים שעברו הותאמו לתפקידים מסוימים ולמגבלות גזרת הפעילות הצבאית שלהן שבדרך כלל לא כללה התעמלות חזיתית עם האויב, מלבד רופאות, חובשות ונהגות אמבולנס שפעלו במהלך הפצצות בשטח, וצנחניות מעטות שנשלחו למשימות מודיעין וריגול. כ-350 אלף נשים התנדבו לשורות הצבא האמריקאי לאחר שרעיית הנשיא אלינור רוזוולט התרשמה מתרומתן לכוחות בעלות הברית במזרח התיכון ובאירופה, והציעה להקים יחידת נשים צבאית מיוחדת WAAC. זה היה צורך השעה וגם הזדמנות ליצור תקדים של יחידת תשתית לחילות הנשים בצבא ארה"ב ולהישגיהן הצבאיים עד היום.

נשים כחיילות בישראל:

לעומת רוב מדינות העולם במזרח ובמערב, שהשקיעו מאמצים להנציח את חלקן של נשים שהשתתפו בצבאותיהן במלחמת העולם השנייה, במדינת ישראל נגנזו והושמטו סיפורן מדפי ההיסטוריה ומפנתיאון הזיכרון הקולקטיבי. חוץ מהצנחניות חנה סנש וחביבה רייק, לא יודעים כמעט כלום על אודות אלפי נשים מהיישוב שהתנדבו לצבא הבריטי (ATS), שמילאו תפקידים חשובים ושסיכנו את חייהן כשנלחמו בגרמניה הנאצית, כשהצילו ניצולים וכשהעלו אותם לארץ.

חיל העזר לנשים (ATS) היה חיל הנשים של הצבא הבריטי במהלך מלחמת העולם השנייה. הנשים ששירתו בו קיבלו שני שליש ממשכורת החיילים הגברים. מהיישוב העברי התנדבו לצבא הבריטי (1942-1946) כ-40 אלף לוחמות ולוחמים, בהם כ-4,500 נשים, מתוכן כ-3,500 התנדבו לחיל העזר לנשים וכ-700 לחיל העזר האווירי לנשים. יחסית למספר היהודים ביישוב, זה היה אחוז מתנדבים גבוה. גיל המגויסות המתנדבות היה 18-45 שנה, והן ייצגו את כל שכבות הציבור. רובן שירתו במצרים ומקצתן שירתו בארץ ישראל, בסוריה ולבנון, באיטליה ואף באוסטריה.

בתום המלחמה, לאחר שצברו ניסיון צבאי הדבר היווה תשתית להקמתו של חיל הנשים בצה"ל ("ח") וסלל את הדרך למהפכה תפיסתית לגבי יכולתן של בנות לשרת בצבא. בה בעת, כל חיילת מהיישוב שהתאהבה בקצין זר – הוחרמה מייד בידי בני משפחתה וחבריה, והוכרזה כבוגדת. לא פעם כינו אותן בשמות גנאי ולא חסכו בגילויי בוז ותיעוב כשהן

סיפרו עד כמה השירות בצבא הבריטי תרם להתפתחותן האישית, המנטלית והמקצועית.
לקריאה נוספת: קטקו, תמר, 2022. "עשויות ללא חת: התגייסותן של נשים יהודיות במלחמת העולם השנייה". [אתר צה"ל, המחלקה להיסטוריה](#).

שקף 5: קום המדינה ומיתוס השוויון

למורה

בסיפורי הגבורה על פעולת המחטורות ובמלחמת העצמאות מובלטים מקומן של נשים ותפקידן בהנהגה. שמות כמו נתיבה בן־יהודה, גאולה כהן וגולדה מאיר הפכו לסמל של כוח נשי, אבל מחקרים שנעשו משנות ה־80 ואילך חשפו שלמיתוס הזה לא היתה אחיזה במציאות.

חשוב להדגיש את המיתוס ולהדגיש גם את ההבדל בין מה שהיה לפני קום המדינה (והשוויון היחסי שהיה שם) לבין מידת ההשתתפות מועטה של נשים כלוחמות בשנים של קום המדינה: נשים שירתו בעיקר כפקידות, אחיות, מורות ולא בתפקידי לחימה, למעט נשים בעמדות מקצועיות, כמו חבלניות.

הרחבה

אכן בתקופת המאבק על היישוב (קודם לקום המדינה) במחטורות לנשים היו תפקידים משמעותיים יותר, בלח"י, באצ"ל ובהגנה (בהגנה, מהקמתה, היה גיוס נשים שווה לגיוס הגברים). אומנם גם כאן רוב חברות ההגנה היו בתפקידי קשר ועזרה ראשונה (כפי שהיה נהוג בצבאות בשאר העולם) אך והיו כאלו שהגיעו לתפקידים מבצעיים גבוהים. כך רחל ינאית בן צבי הייתה ממקימי ההגנה, ועוד קודם הייתה קשרית בין ה"ל"י לארגון השומר - שם הכירה את מניה שוחט שהצטרפה אליה ב"הגנה"; רוזה כהן רבין הייתה ראש ההגנה בחיפה, גם כשהייתה אם.

אך עם הקמת המדינה נשים השתתפו במאמץ המלחמתי בעיקר בתפקידי שירות ותמיכת לחימה. כשהגיעה שעת המבחן - כשפרצה מלחמת העצמאות, למרות שהפלמ"ח אימן נשים ללחימה, תוך חודש העבירו את כל הלוחמות לעורף. הן בעיקר בישלו לגברים בחזית ותמכו בתחומי הסיעוד, פקידות, קשר אלחוט ועזרה ראשונה, אבל זהו עדיין אותו ייעוד מסורתי של 'עזר כנגדו' - הגבר עדיין עשה את הדבר העיקרי והאשה נשארת בתפקיד המסורתי שלה. היו נשים שנשארו בחזית - בגוש עציון למשל, אבל ברוב הקרבות הדירו את הנשים והשאירו רק כמה שהיו בעלות יכולות מקצועיות מובחנות כנתיבה בן־יהודה שהייתה חבלנית. המצב היה רחוק מהמיתוס שקיים עד היום שהיה שוויון בצבא בתחילתו, אכן נשים חויבו להתגייס כמו גברים, אבל התפקידים שלהם מובחנים. במלחמת העצמאות נהרגו 114 נשים בשירות פעיל, מתוכן 20 נשים דתיות. ההשתתפות של נשים בלחימה הובילה לכך שהיה ברור שעם הקמת צה"ל ישרתו בו נשים לצד גברים.

ייתרה מכך, מיתוס השוויון התקיים גם בקיבוצים. שם בוטל הבית הפרטי ולא גידלו את הילדים בבית, אבל לשוויון של נשים זה לא הועיל מאחר ובקיבוץ נשים לא היו בקרב מקבלי ההחלטות אלא בישלו במטבח המשותף וטיפלו בילדים בבתי הילדים. התפקיד שלהן נשאר אותו תפקיד מסורתי, שנתפס כנשי.

שקפים 6-7: שנות התשעים

למורה

העבודה תעשה בקבוצות.

ניתן לפתוח לדיון במליאה לאחר מכן או שאת התשובות יכולים התלמידים/ות לכתוב על גבי נייר או שאפשר להשתמש

[בלוח שיתופי jambord](#) נחלק את הלוח לשלוש שאלות (צבע לכל שאלה). נבקש מהקבוצות לכתוב בהתאם על פתקית בצבע שהוחלט עליו (למשל שאלה ראשונה ירוק) על מנת שבפתיחה במליאה הכל יהיה ברור יותר.

1. בג"ץ אליס מילר

לאחר שאספנו את המידע מהקבוצות, בדיון במליאה ניתן להרחיב (מצ"ב) ולהקריין גם את הראיון עם אליס מילר:

<https://www.youtube.com/watch?v=RcBsZwZVvNY> (הקלקה על התצלום של אליס מילר)

רקע: בשנות ה-80 ותחילת שנות ה-90 החלו להיפתח בפני נשים תפקידי הדרכה במקצועות הלחימה, כמו מדריכות חי"ר, שריון וקליעה. כמו כן נפתחו לפנין תפקידי פיקוד כמו מפקדות כיתה בטירונות לחיילים המיועדים לתפקידים בעורף ומדריכות כלואים, ותפקידים טכניים שונים. אך בכל הנוגע לתפקידים הכרוכים בלחימה בחזית, ובנוגע לקורסים היוקרתיים כדוגמת קורס טיס או קורס חובלים, המשיכו תקנות צה"ל להגביל את השירות בהם לגברים בלבד.

השינוי המהותי הגיע בעקבות:

בג"ץ 4541/94 מילר נגד שר הביטחון ואחרים. אליס מילר גויסה לצה"ל במסגרת העתודה האקדמית. היא הייתה בעלת רישיון טיס אזרחי, סיימה לימודי הנדסת אווירונאוטיקה בטכניון והתייצבה לשירות פעיל. יותר משנה לפני תחילת השירות הפעיל פנתה בבקשה לעבור את המיון הראשוני לקורס טיס. בקשתה נדחתה על ידי קצינת העתודה בטענה שעל פי הוראות הפיקוד העליון אין לשלב נשים במקצועות לחימה. מילר ערערה על ההחלטה וזומנה לפגישה עם מפקד חיל האוויר. גם לאחר פגישה זו לא שינה הצבא את עמדתו. סירובו של צה"ל לאפשר את קבלתה לשלב המיונים המוקדמים לקורס טיס עקב היותה אישה, וסירוב הערכאות הצבאיות, סלל את הדרך לפנייה לבג"ץ, בסיוע האגודה לזכויות האזרח ושוויון הנשים.

לטענת מילר, עמדת מדינה הפוסלת מראש ובאופן מוחלט קבלה של נשים לקורס טיס היא אפליה על רקע מגדרי, המפרה את זכות היסוד לשוויון בין המינים.

בדעת רוב, השופטים (מצא, שטרסברג-כהן ודורנר): הסכימו כי אי-קבלת נשים לקורס טיס מהווה אפליה על בסיס שיקולים לא רלוונטיים, אשר מנוגדת לעיקרון השוויון ואף מהווה פגיעה בכבוד האדם של אותן נשים.

דעות נוספות (השופטים קדמי וטל) סברו שיש לקבל את טיעוני המשיבים ולדחות את העתירה עקב שיקולי תקציב ותכנון הכרוכים בקבלת נשים לקורס הטיס.

בית המשפט העליון פסק ברוב דעות שאי מתן אפשרות לנשים להתקבל לקורס טיס, אך ורק בגין היותן נשים, הוא אסור ומהווה יחס מפלה ופסול. כתוצאה מכך הוצא צו שחייב את רשויות הצבא לזמן את מילר למבדקי התאמה לקורס טיס ולקבל אותה אם תימצא מתאימה.

אף שבג"ץ קיבל את עתירתה של מילר, היא עצמה לא עברה בהצלחה את שלב המיונים ולכן לא התקבלה לקורס הטיס. מילר שירתה כקצינה בחיל האוויר.

בעקבות הצפייה בסרטון "היהודים באים":

***שימו לב לצפות בסרטון בטרם הקרנתו, הוא כולל שפה בוטה, ואינו מתאים לכל סוגי האוכלוסיות והגילאים – הפעילו שיקול דעת. אפשר להראות רק חלקים ממנו.**

2. בעת מתן המשימה נדגיש כי ייחוס התכונות לנשים או לגברים אינו מבוסס על תפיסות פרטיות שלנו אלא על

קול קבוצתי, על מה שנהוג לחשוב כאופייני לנשים או לגברים - אילו סטריאוטיפים המתבטאים בקטע:

למשל:

החיילת מגיעה ראשונה במרוץ, כשהיא משמיעה קולות מחדר המיטות.

המפקד באופן שיטתי מדבר בשני קולות, מחד מהלל אותה והופך אותה ליוצאת מהכלל, אך עם זאת היא איננה מעידה על הכלל, על האפשרויות הטמונות בנשים ובגברים - אלא הוא משתמש בה ככלי להקטנה של הגברים:

"רוני הוכיחה לכולם... את היום ניפצת את תקרת הזכוכית... סתמת את הפה..."

סטריאוטיפ ראשון: נשים מתוקות, קטנות, עדינות, גברים קשוחים, חזקים: מתייחס לגודל הפיזי שלהם ושלה כעוגן שאמור לשקף את יחסי הכוחות, את מי החזק והמנצח.

"כל אחד סוס ג'מוס, מה תגידו בבית הפסדתי לגברת פלפלת..." ומכאן התדהמה שלו, ההקטנה: "אבל אתם! להפסיד לבת..."

סטריאוטיפ שני: המפקד מחקה בקולו אינטונציה מעליבה של בנות סטריאוטיפיות שהולכות לשופינג, הגוף מנהל אותן והן תמיד מדברות עם חברות בקולות גבוהים ותנועות מוגזמות: "את באה לעשות שופינג? את באה לעשות הפלה?" הוא מחקה באופן מזלזל נשיות סטריאוטיפית, בקול, בג'סטות הגופניות ובתוכן הדברים שהן לכאורה אומרות.

סטריאוטיפ שלישי: נשים הן יצורים לא רציונליים, נשלטות על ידי ההורמונים והגוף: ובשלב כלשהו פשוט קורא לה "כוס".

"ועוד להפסיד לבחורה במחזור" (והיא כמובן לא), וכשהיא מזכירה שהיא לא במחזור, הוא ממשיך ומדגיש שנשים עצבניות במחזור: "תירגעי מותק בלי עצבים", וכמובן קורא לה מותק, מה שלא היה אומר לחיילים.

ניכרת גם דיכוטומיה בין גברים לנשים אצל המפקד, הוא מדבר בשני קולות: מה שהוא אמור להגיד, להוביל שוויון, אי האמינות בקולו, מעבירה גם את התחושה שהוא מדבר בשם הצבא, שככה אמרו לו שעליו לדבר עם חיילות בקורס, והוא מדקלם את המשפטים "צבא שרואה בנשים שוות זכויות" - גם בהתחלה מעודד אותה, "אין אדם גאה ממני... את השראה לנשים בכל העולם... אני וחיל האוויר כולו מצדיעים לך". אך בפועל תפיסותיו האמיתיות מתבטאות בשיח אל החיילים (היא כל כך מוקטנת שהיא אפילו לא חלק אמיתי בשיחה, הוא מדבר עליה אבל לא איתה, הוא מנחם אותם ולא אותה). במהלך כל הסרטון הוא משתמש בה כנקודה הנמוכה בהשוואה: "עקף אותי רחם", "להפסיד לבת" ולקראת הסוף מצביע עליה ופשוט קורא לה "כוס" ועוד מאשים אותה בסיטואציה "נראה לי שעשית מספיק".

3. בשיחה על תפקידי מגדר ניתן למצוא תמונות מגוונות החל מנשים כפקידות, מכינות קפה, גברים כלוחמים, מצילים, ניתן גם להציע שבירה של סטריאוטיפים ולמצוא למשל מ"ש"ק ת"ש (חיילות בצבא הן הרוב המכריע במקצועות הטיפול וההוראה, שימו לב שגם שמות התפקידים נאמרים תמיד בלשון נקבה "משקית ת"ש" "משקית חינוך" למרות שבשנים האחרונות נפתחו תפקידים אלו גם לחיילים).

שקפים 8-9: תמונות חיילות וניתוח היצירות - למידה דרך השוואה

למורה

דיון במליאה. נשאל: אילו ייצוגים של נשיות ניתן לראות בכל אחד מהדימויים?

במרכז ההשוואה בין שני דימויים תעמוד ההתפתחות שעברו חיילות בצה"ל מתפקידים נשיים טיפוליים ועד ללוחמות שיוצאות לקרב.

הדימוי הראשון: "ועוד מהמעברה" הוא צילום דוקומנטרי שלקוח מתוך ספרו של אלכס גל "במו עיני צילומים מהעבר

הקרוב". הספר יצא לאור בשנת 1995 הוצאת משרד הביטחון.

בצילום נראית חיילת מחזיקה פעוטה קטנה, מנסה להרגיעה מבכייה. החיילות במעברות הגיעו על מנת לטפל ולסייע בהקשרים אלו במעברות וכל תפקידן היה טיפולי, דמות מרגיעה, מכילה, עוטפת את הילדים, מחייכת למרות שהילד בוכה ומנקה אותו בעדינות - הרחבה של תפקיד האשה הקלאסית, נשיות מסורתית לכיוון הצבא.

הדימוי השני: ציור של עופרי מרום, "חיילת" בשנת 2014 (שמן על בד). האישה-החיילת בציור היא בתה שבזמנו הייתה לוחמת בעזה במלחמת "צוק איתן". היא מתוארת כשפניה צבועים בצבעי הסוואה כשל חייל היוצא למשימה. בידה האחת היא אווזת במראה ובשנייה ליפסטיק. אל מול המראה היא עסוקה בפרקטיקות הנחשבות "נשיות" - מושחת את שפתיה באודם. העבודה מעלה את השאלה האם לפנינו דימוי של "נשיות" המבצבץ מתוך אותה משמעת שוויונית או להפך, מושתקת ומשוטחת תחת אותו סדר גברי. הדואליות הזו בין לוחמת אמיצה שהיא חלק מעולם צבאי גברי, לבין אישה שחשוב לה גם להיות יפה ומטופחת. היצירה משלבת בין חיילות לנשיות ומבטאת את הייצוג המיליטריסטי שעבר פמיניזציה, קישור בין לחימה וצבאיות לבין יופי, קישוטים ונשיות. בהמשך לכך יש שני פירושים למושג צבעי הסוואה: הן על הפנים כלוחמת וגם כאן היא צבועה בצורה מאוד מסודרת וקפדנית, והן כאשה המשתמשת בליפסטיק כסוג של צבע הסוואה (התואם את הלק על הציפורניים).

העמקה אפשרית לכיתות אמנות, או מגדר. התמונה היא חלק מתערוכה שנאצרה במוזיאון פתח תקווה תחת השם: אשת חייל (ר' לינק). ניתן להרחיב עוד ולהתייחס למושגים: המבט הגברי ופרפורמנס.

<https://www.petachtikvamuseum.com/exhibitions/%D7%90%D7%A9%D7%AA-%D7%97%D7%99%D7%9C/>

שקף 10: שיעור 2: שנות ה-2000

בתמונה: **חיילות במסדר צבאי**. 1972. הספרייה הלאומית, ארכיון דן הדני מתוך סרט 07587. האוסף הלאומי לתצלומים על שם משפחת פריצקר.

למורה

בהתייחסות אל הצילום ניתן להתייחס לאורך החצאיות ולפקודות שהשתנו בהקשר זה (היום חצאיות מותרות רק לדתיות ואמורות להיות לכל הפחות באורך של 3 ס"מ מעל הברך). ניתן להעלות סברה לפיה ככל שנשים הפכו ליותר לוחמות כך התגבר המשטור המוטל על הגוף שלהן, נכנסים ערכים של "שירות משותף" הדורשים מהן נורמות של צניעות והשתקה.

שקף 11: התרחבות האפשרויות לחיילות

למורה

*שימו לב לצפות בסרטון בטרם הקרנתו, הוא אינו מתאים לכל סוגי האוכלוסיות והגילאים – הפעילו שיקול דעת. אפשר להראות רק חלקים ממנו. הסרטון עוסק בסוגיית השילוב הראוי כפי שעלתה בסדרה התאג"ד. ניתן גם לא להיכנס למורכבות.

רקע: פקודה מטכ"לית משנת 2000 (השילוב הראוי) עסקה במתן תנאים לחיילים בני כל הדתות, לשרת בצה"ל מבלי לפגוע בערכיהם, אמונותיהם ואורח חייהם. בנוסף, עסקה הפקודה בשילובן של חיילות בכל מסלול צבאי שבו אין סיבה

מיוחדת למניעת שיבוץ. הניסיון לגונן על המתגייסים הדתיים מפיתויים, הוביל כצפוי במשך הזמן לאפליה והדרה של חיילות וזאת משום פרשנות מחמירה שניתנה לפקודה. כך למשל נמנעו מפקדים ממינוי נשים לתפקידי מטה והדרכה, מחשש להתנגדות חיילים דתיים לשיבוץ תחתיהן. יועצת הרמטכ"ל לענייני מגדר, גילה כליפי-אמיר כתבה ב-2011 שהאופן שבו ממומשת הפקודה מגביל בפועל את הנשים בתפקידיהן, כופה קיצוניות דתית והופך את הפקודה לבלתי אפשרית. דבריה זכו לתמיכתו של האלוף אבי זמיר, ראש אכ"א. בעקבות הביקורת, בשנת 2016 בוטלה פקודת השילוב הראוי והוחלפה בפקודת השירות המשותף מ-2016 (אשר עברה עדכון ב-2018). הפקודה מאפשרת לחיילים להימנע משירות עם נשים עקב אורח חיים דתי ולחיילות להשתלב בכל תפקיד הקיים בצבא. בפקודה החדשה נרשם: "מדיניות השירות המשותף נועדה למלא את ייעודו המבצעי של צה"ל ולשמור על לכידות המסגרת הצבאית. מדיניות השירות המשותף מושתתת על היותו של צה"ל צבאה של מדינה יהודית ודמוקרטית, ועל תפיסת צבא העם, לפיה משרתים בצה"ל חיילים בני כל המינים, הדתות והעדויות ותרומתם של כולם, גברים ונשים, חיונית להצלחתו של הצבא במילוי משימותיו. המדיניות קמה מתוך תפיסה ממלכתית, שוויונית וסובלנית, המעוגנת בערכי כבוד האדם וברוח צה"ל".

ועדת שגב, בראשות האלוף יהודה שגב ראש אכ"א לשעבר, התבקשה לעמוד על הפערים בין שירות הנשים לשירות הגברים ולגבש הצעות אופרטיביות לשילוב נשים בצבא ולמיצוי יכולתן. הוועדה הציגה שישה פערים מהותיים בשירות בצה"ל: השירות הקצר של נשים, שיעור המתגייסות הנמוך, תהליכי מינון ושיבוץ נפרדים, שיעור מיצוי נמוך של כוח האדם הנשי, סגירת תפקידים בפני נשים ומיעוט קצינות בדרגים בכירים. הוועדה קבעה את עקרון "האדם הנכון במקום הנכון" שעל פיו "גברים ונשים ימוצו בשירות באופן זהה, לפי קריטריונים ענייניים המשקפים את צורכי צה"ל, את מרחם, יכולותיהם ותכונותיהם האישיות של המתגייסים ולא את מינם".

מצ"ב קישור לדברים שכתב האלוף שגב ממש בימים אלו כתשובחות על לוחמות בצה"ל: העתירה לבג"ץ ב-2020 בדרישה לאפשר לנשים להתמודד ליחידות מובחרות במסגרת הליכי מינון, ימי סיירות וגיבושים, ולהתמודד עבור תפקידי לוחמה (לאפשר מיונים לסיירת מטכ"ל, שיטת 13, סיירת גולני, צנחנים).

תנאי הסף שנקבעו ללוחמות הם: משקל של 67 ק"ג, גובה 1.64, תוצאת ריצה 3000 מטר 15.44 וביצוע מינימום שבע עליות מתח. כאשר מדובר ביחידה מיוחדת (כגון יחידת החילוץ של חיל האוויר 669), הרף הנדרש יהיה גבוה יותר: משקל 78 קילוגרם, גובה 1.66, תוצאת ריצה 3000 מטר ו-10 עליות מתח.

אין מחלוקת על כך שקיימים הבדלים פיזיים בין הגבר הממוצע לאישה הממוצעת, אולם אין הדבר מצדיק חסימת שיבוץ של נשים מתאימות לכלל התפקידים. אין הכוונה שיש להוריד את הסטנדרטים לקבלה לתפקיד, אולם יש לבחון אותם מחדש כדי להבטיח שיש הלימה ביניהם לבין דרישות התפקיד. כן יש לאמץ מבחנים שמשמרים יכולת לנבא הצלחה בתפקיד במינימום של הטיה מגדרית.

כדי לצמצם פציעות יש לעודד אימונים מקדימים, הן במסגרות קדם-צבאיות והן במסגרות פרטיות, כדי להגיע ברמת כושר מתאימה; להתאים את הציווד הצבאי של הלוחמות לגוף האישה ולצורכיהן של נשים; להבטיח תזונה מתאימה; לעודד דיווחים על פציעות ולבצע מעקב מקצועי של הנושא.

מניסיון של צבאות אחרים עולה כי נשים מתפקדות היטב במצבי לחימה. מעבר לכך, מאחר שכבר כיום נשים משרתות בתפקידים החושפים אותן לסכנות הטרור והלחימה, ובפרט במלחמה האחרונה - כבר נחצה הרוביקון. אין גם הצדקה להתייחס למוות או לנפילה בשבי של חיילת כאל עניין חמור ממוות או מנפילה בשבי של חייל. ההתייחסות השונה למצבים אלה מבטאת תפיסות מיושנות שמתעלמות מזכותה של אישה להחליט עבור עצמה.

שרביט ברוך, פנינה. מרץ 2022. [פתיחת כלל התפקידים בצה"ל לנשים](#). המכון למחקרי בטחון לאומי. אוניברסיטת תל אביב.

שקף 12: מבחר תמונות

שקף 13: עלייה במספר הלוחמות

הרחבה

במסדי נתונים וניסיון משירות לוחמות חי"ר בהגנת הגבול עלה ש"א"ישה ממוצעת שסוחרת 30 קילוגרם ציוד על גבה לאורך עשרה קילומטרים תגיע עם פחות חמצן לגבעה בלבנון מאשר גבר ממוצע שיעשה זאת", הסבירו גורמי הרפואה - אך ההולכות ללוחמה הן לרוב לא נשים ממוצעות. יתרה מזו, "המגבלה הזו רלוונטית בעיקר לחיל הרגלים ולא לחילות אחרים כמו שריון או תותחנים, שם משתמשים ברכבים משוריינים. לוחם חי"ר ממוצע נושא על גבו 43 קילוגרם ציוד בתמרון במלחמה, אבל במחלקת נידוד בחטיבות החי"ר המשקל הוא 29 ק"ג". לקחים רבים נוגעים לצורך לוודא שעל נשים להגיע בכושר גבוה שנבנה בהדרגה. אכן בתחילת העשור הקודם, כמחצית מהלוחמות נפצעו לאורך שירותן או סבלו משברי מאמץ, אך כיום הנתון כבר ירד לכ-15% - והוא דומה לנתון המקביל בקרב לוחמים.

יואב זיתון, גלעד מורג | 07.06.22. <https://www.ynet.co.il/news/article/rkx0jp2009>

לצה"ל יש אינטרס לשלב נשים במערך הלחימה, כדי להגדיל את המאגר על חשבון הגברים ולמצות את השירות שלהן טוב יותר. למרות לא מעט מהמורות שכללו בעיות רפואיות ולחצים מצד רבנים למימוש פקודת השילוב הראוי, מספר הלוחמות בצבא בשמונה השנים האחרונות זינק במאות אחוזים בשל שיאי מוטיבציה, גם בקרב נערות דתיות, לשרת כלוחמות. רק בין 2019 ל-2021 חל זינוק שהתבטא ב-500 לוחמות חדשות. אלפי הלוחמות המתגייסות לצה"ל מדי שנה איפשרו לצבא למלא את החוסרים שהיו בגדודי החי"ר, השריון וההנדסה, לאחר שהלוחמות החדשות פינו מקומות של בנים בגדודי ההגנה האווירית, פיקוד העורף, משמר הגבול, איסוף קרבי, חיל התותחנים וחי"ר הגבולות (כגון גדודי קרקל וברדלס).

שקף 14: תקרת הזכוכית

למורה

1. נשאל: מה אמא / דודה שלי עשתה בצבא?

ניתן לכתוב על הלוח את התשובות או לייצר ענן מילים ([הנחיות לענן מילים](#)).

המטרה להדגים שלחילות בתקופות קדומות יותר היו אפשרויות מצומצמות המתמקדות בחינוך, הדרכה, פקידות וזאת בניגוד להיום כש-86% מהתפקידים בצבא פתוחים גם בפני בנות.

2. "תקרת הזכוכית" היא דימוי המשמש לתיאור "מחסום בלתי נראה", ובכל זאת בלתי עביר שעוצר מיעוטים ונשים מעלייה לשלבים העליונים של הסולם החברתי, ללא קשר לכישורים או ההישגים שלהם.

יש להתייחס גם לחסמים והקשיים של נשות הקבע בקידום לדרגים גבוהים.

3. נשאל במליאה, מדוע יש מספרים כה נמוכים של נשים בדרגות הגבוהות?

בעבר תפקידים מועטים היו פתוחים בפני נשים והן לא הגיעו לדרגות בכירות בצבא. גם היום, הבעיה נמשכת למרות צמצום מימדיה כך שגם כאשר יש אחוזים גדולים של נשים בתחילת הדרך הפיקודית, כמו באמ"ן או בחיל חינוך, ככל שנעלה בסולם הדרגות אחוזי הנשים מתמעטים.

הרחבה:

בכל הנוגע ללוחמה, הבעיה אף חמורה יותר. אחוז הנשים בתפקידים קרביים בצה"ל נמצא במגמת עלייה אולם עדיין יש פער ארגוני ומקצועי בשיעור ההשתתפות של הקצינות הקרביות בדרג הבכיר. אובדן הון אנושי משפיע על עתיד המשרתים בשורות הצבא גם ביציאה לשוק האזרחי.

הנתונים משקפים, במידה רבה, את היות צה"ל צבא ששם בחוד החנית את היבשה, ובאופן ספציפי – את לוחמיה. במעלה הדרך, בעוד לוחמים מבקשים להתקדם בסולם הדרגות, נוצר צוואר בקבוק בשדה הלוחמה, שנפתר, בין היתר, במעבר מפקדים-לוחמים אל עולמות העורף והמטה. תהליך זה מתקיים לא פעם על חשבון בעלות המקצוע שצמחו במטה קודם לכן. חסימת האפשרות להתמין לתפקידי לחימה משמעותה הצבת תקרת זכוכית עבה ובלתי ניתנת לניפוח מעל ראשן של כלל החיילות והקצינות בצה"ל, הן במהלך שירותן והן אחריו.

הרחבה: לדוגמא, ראש אגף כוח אדם יהיה בד"כ אלוף ש"ה הונחת" לארגון מעולמות היבשה, ולא דווקא מישהי שצמחה מתוך החייל (מבחינה אורגנית-מקצועית החייל מורכב ברובו מנשים). אין ספק, כי לנתונים הללו ישנן השפעות על הארגון עצמו, אך הם גם מעלים שאלות מורכבות של יחסי צבא וחברה ולראייה בעמדות בכירות במשק, בשוק התעסוקה והפוליטיקה, נראה אנשי צבא בכירים לשעבר שיוסיפו וימנו עוד כמותם. לשירות הצבאי השפעה רבה על ההזדמנויות הנפתחות לאחר השחרור והוא מהווה מנוף מקצועי להשתלבות בעולם התעסוקה, בפרט עבור בעלי הדרגות הבכירות, שמגיעים לצמרת העסקית והפוליטית במדינה. הגבלת ההזדמנויות של נשים להגיע לתפקידים בכירים בצה"ל משמעה שנפגעת האפשרות שלהן להתקדם גם בחיי האזרחות.

כיום צה"ל מנסה לשלב נשים במערך הקיים ומאורגן עבור גברים, אך נראה שראוי שהצבא יאמץ פרדיגמות חדשות להנבטת דור הפיקוד הבכיר העתידי. בפרקטיקה ה'מרוץ' לדרגת סא"ל ולתנאי השירות הנלווים מעמיק את הפער בין גברים לנשים ומביא לפליטתן מהמערכת הצבאית. כדי להצליח להתקדם ולזכות בדרגת סא"ל בגיל יחסית צעיר נדרשים מאמצים המכוונים למקסימום נוכחות והשפעה בפרק זמן קצר יחסית, והעומס רק גדל עם קבלת הדרגה, שכן תחומי האחריות המקצועיים והאחריות לפקודים רבים גדלה בהתאם.

זאת ועוד, הדרך ליעד הנכסף מתרחשת במקביל לשיא שנות הפוריות, ובהלימה לתרבות הישראלית הפטריארכלית במהותה. רבות מהנשים המשרתות ממשות בשנים אלו את הזכות הטבעית להקים משפחה. מציאות זו מייצרת מורכבות כפולה ומכופלת. העומס הנפשי, המנטלי והתפקודי גדול מאוד כשלעצמו – קל וחומר בעבור אימהות לילדים הנדרשות לתפקוד שיא כנשות מקצוע וכנשות משפחה. העיסוק באתגרי פריון וילודה, לרבות מימוש חופשת לידה וטיפול במשפחה, מרחיק נשים פיזית ומנטלית מהזירה התעסוקתית-צבאית. בה בעת אם המערכת מניחה מראש שנשים לא מעוניינות להתקדם הרי שלא תשקיע משאבים לפיתוח קצינות.

באשר לשירות הסדיר: חוסר השוויון לנשים בצבא מתחיל עוד טרם גיוסן, בהחלטה שהן תשרתנה שמונה חודשים פחות מהגברים, ובקביעה שלא לאפשר להן להתגייס לכלל המקצועות הצבאיים. הצבא אמנם עשה כבוד דרך ארוכה בפתיחת מקצועות לנשים מאז בג"ץ אליס מילר, במחצית השנייה של שנות ה-90, אך עשרה אחוזים מהתפקידים

בצה"ל נותרו עדיין בגדר חלום רחוק עבור נשים, ודווקא אלו הם התפקידים המשמעותיים שמהם צומחים בהמשך מפקדי החטיבות ואלופי הפיקודים היושבים סביב שולחן המטה הכללי. ברגע שאישה לא יכולה להיות מפקדת חטיבת גולני, הסיכוי שהיא תתקדם במעלה הדרגות ותשובץ בתפקיד משמעותי, נמוך מאוד. בצה"ל מקובל כי תפקידי מטה מרכזיים, ובפרט בתחומים המבצעיים, ניתנים רק לבוגרי יחידות קרביות. לכן נשים נחסמות מלהגיע לתפקידים אלה ולהתקדם בדרגות. די לראות את מיעוט הנשים בדרגות אל"מ ומעלה, ואף הן לרוב בתפקידים שאינם מבצעיים, ואת העובדה שעד היום הייתה רק אישה אחת בדרגת אלוף. כפועל יוצא אין כמעט נשים ב"פורום מטכ"ל", שהוא הפורום שבו מתקבלות ההכרעות החשובות בצה"ל, ובכך הנשים נעדרות משולחן קבלת ההחלטות. בהמשך לכך, בפוליטיקה ניסיון מבצעי נתפס לא פעם כחיוני לשם הבעת עמדות מקצועיות בתחומי הביטחון הלאומי, אין כמעט נשים במעגלי קבלת ההחלטות בתחומים אלה. השירות הצבאי משליך על עיצוב הזהות האישית בשלב המכריע של התבגרות והתפתחות. כשהמסר הוא שנשים מסוגלות פחות, תפיסה שגויה זו עלולה ללוות אותן גם בהמשך חייהן.

שקף 15: ניתוח יצירה

למורה

מטלה הנעשית כעבודה אישית במחברת, תרגיל.

ביצירה "האלופה הנעלמת" האמנית אנה פרומצ'נקו מציירת את האלופה הראשונה בצה"ל, אורנה ברביבאי, על בסיס צילום ציבורי שלה. בציור משבשת האמנית את הצילום הרשמי, מטשטשת פרטים בדמות בעיקר בפלג הגוף התחתון. התבוננות מעמיקה בדיוקנה של ברביבאי תגלה פרטים שדווקא מערערים על מצג הכוח של אישה שהגיעה לדרגת אלופה. למשל פניה אדומות, מבטה הפגיע וידה המבקשת מאיתנו לא להתקרב, כמו גם הנשק נעדר. בבחירות אלה של האמנית מתגלה לנו האישה כפגיעה, כנעלמת בתוך עולם צבאי פטריארכלי. בתוך עולם שכזה נשים המשרתות בתפקידים הנתפסים כגבריים נאלצות לחקות דפוסים גבריים ולטשטש את הזהות הנשית שלהן. וכך האמנית למעשה חושפת את הפגיעות של נשים בצבא ומערערת על הזהות הציבורית החזקה שמציגות נשים בדרגות בכירות כמו האלופה ברביבאי.

שקף 16: שיעור #3 ניתוח יצוגים

בתמונה: יחידת חיילות מחיל התותחנים משתתפת במצעד, 1982. הספרייה הלאומית, ארכיון דן הדני מתוך סרט 06269, האוסף הלאומי לתצלומים על שם משפחת פריצקר.

שקף 17: סיפור גבורה

למורה

נושא זה מופיע גם ביחידת ההוראה של היחידה לשוויון בין המינים העוסקת בגבורה בהרחבה. אם עשית את השיעור, ניתן לדלג על השקף.

במליאה

נשאל מהי גבורה? מי מוכנה/ה להקריא את ההגדרה ולהסביר את הסעיף הראשון, וכך הלאה. נתייחס לכך שבמהלך מלחמת חרבות הברזל נחשפנו לסיפורי גבורה רבים של לוחמות בחזית הלחימה, בהגנה על

הישובים וכן למושג חדש: חללה.

נסיים את הדיון הקצר עם התייחסות לכך שהמושג גבורה צומח מתוך השורש ג.ב.ר - ונשאל מה הקשר?

משימה אישית

על התלמידים והתלמידות לבחור סיפור גבורה ולשבצו בלוח שיתופי (פדלט/ג'מבורד).
המשימה בלוח השיתופי כוללת: הדבקת תמונה, הסבר המקרה במספר משפטים ובחירת סעיף הגבורה המתאים.

דיון

בשלב הצגת הגיבורות במליאה נפנה את תשומת הלב לכך שרבים בחרו בגיבורות חייל ונשאל מה באשר לגבורה אזרחית? אזרחיות שהצילו אנשים? או שמתנדבים למען החיילים, המפונים? מה באשר לנשים בעורף, האם אימהות שישבו שעות עם הילדים בממ"ד, שמתפעלות את הבית כאשר הבעל במילואים נחשבות לגיבורות?

שקף 18: מגדר וגבורה במוזיקה

למורה

עבודה בקבוצות באמצעות לוח שיתופי מקוון.

השיר המקורי "אין לך מה לדאוג" נכתב בשנת 1973 אחרי מלחמת יום הכיפורים, מתוך ניסיון להרים את המורל, והפך למזוהה עם זיכרון המלחמה (מילים: תלמה אליגון רוז, לחן: קובי אושרת, ביצוע מקורי: עוזי פוקס, וכאן נדב גדג').

בימי המלחמה הנוכחית, חמישים שנה אחר כך בהתייחס לגבורת הלוחמות של 2023, נוצר שיתוף פעולה בין קהילת "המילואאיות" ומשרד הפרסום מקאן. את הגרסה המעודכנת יצרה הכותבת המקורית אשר שינתה את המילים, ללשון נקבה וכעת הלוחמת פונה לגבר שנמצא בעורף, אסתר רדא מבצעת. השיר נקרא כעת "רוח הלוחמות תנצח!" והקליפ שיצרו שונה בהתאם ובמרכזו נשים לוחמות.

1973 - אין לך מה לדאוג, מילים תלמה אליגון רוז

אין לך מה לדאוג אני נזהר ולובש גם סוודר

אין לך מה לדאוג, זה מיותר, הכל בסדר.

אין לך מה לדאוג אני ישן וחולם עלייך

כשאחזור העירה נתחתן.

שלחי לי תחתונים וגופיות,

כאן כולם כבר כמו חיות,

נלחמים כמו אריות,

מורל ממש גבוה.

ואצלנו בפלוגה מבקשים קצת הפוגה,

מותק לא לשלוח לי עוגה!

אין לך מה לדאוג אני נמצא במקום בטוח,

ובין הפגזה להפצצה יש זמן לנוח.

אין לך מה לדאוג פגז מתוק, סבלנות ילדונת

באמת שאין סיבה לדאוג.

2023 - רוח הלוחמות תנצח, מילים תלמה אליגון רוז

אין לך מה לדאוג אני נזהרת ולובשת סוודר

אין לך מה לדאוג, זה מיותר, הכל בסדר.

אין לך מה לדאוג כאן נהדר, מפגיזות כהוגן

באמת שלא חסר דבר.

אין לך מה לדאוג פה קייטנה ועושות שמח

ואתמול אפילו היה זמן להתקלח.

רק תפסיק לדאוג שארדם

אז אחלום עליך,

כשאחזור העירה נתחתן.

תשלח לי תחתונים וגופיות,

כאן כולם כבר כמו חיות,

נלחמות כמו לביאות,

מורל ממש גבוה.

ואצלנו בפלוגה מבקשות קצת הפוגה,

מותק לא לשלוח לי עוגה!

דיון במליאה

דמיון, שוני ותפקידים מגדריים בשיר:

דמיון: בשני המקרים שני המינים הם לוחמים/ות, כלומר אין ערעור על עצם הלחימה (אריות, לביאות) והצורך בהרגעת העורף; בשני המקרים הפנייה לעורף זהה, מותק לא לשלוח לי עוגה, כשאשוב הביתה נתחתן

שוני: כמובן הלוחמים/לוחמות, אצל הבנות נוספו מקלחות, קייטנה והן מפגיזות; אצל הבנים יש דיבור מקטין, "הפגז המתוק" הוא האשה, והיא גם "ילדונת".

הקליפ של 1973 מיושן, אך בזה של נדב גדג' יש יותר הומור וחיי היומיום בצבא, ואילו בשיר הלוחמות יש יותר פאתוס רואים את כל הלוחמות האמיצות עם סיפור המקרה.

* בשיר מ-1973 הבנות הן במובהק העורף, חסרות סבלנות; ב-2023 הבנות הן החזית, הן לוחמות, גיבורות.

יש הבדל שנוגע למקלחת אבל לעומת זאת המילה מותק מתאימה לשני המינים, כמו גם הדאגה, אפיית העוגה והחתונה. ניתן אולי לבקר את כך אם בנות מקבלות קרדיט כחיילות, הן אינן רק לוחמות, אלא חייבות להיות הכי טובות, הגיבורות האולטימטיביות.

הרחבה

ראיון עם תלמה אליגון רוז על השיר: <https://www.ynet.co.il/laisha/article/rkcdxtkvt>

אם הכיתה מתאימה לפעילות הפגתית יותר בהקשר זה, ניתן בסוף לבקש מכל קבוצה לחפש ולהעלות מהטיקטוק התייחסות נוספת לשיר (זה היה טרנד של ממש).

שקף 19: בחירה בין שתי סוגיות

למורה

עבודה בקבוצות.

מומלץ שהתלמידים/ות יכתבו את התשובות (עם כותרת התמונה הנבחרת מעל) במצגת שיתופית (<https://www.youtube.com/watch?v=RdzKklBOjvA>). לכל קבוצה שקף.

גבריות חדשה וערעור על גבולות המגדר

שקף 20: דיוקן של אביב גפן

למורה

יצירה זו היא אחת מתוך סדרה של עבודות שנקראת forever בה האמן ניר הוד משתמש בצילומים של צלמים אחרים ומצייר עליהם. כל הדמויות המופיעות בעבודות הן יפות וצעירות, האווירה הנוצרת היא מלודרמטית, זוהרת ורומנטית ומתרחשת מעין תחושה דתית-רליגיוזית בדומה לציורי ההורדה מהצלב.

ביצירה שלפנינו מתואר הזמר אביב גפן כחייל לבוש מדים עם דרגות, סמלים ועיטורי גבורה פיקטיביים, מחזיק אקדח

מוזהב. פניו מאופרות ושיערו מסודר למשעי. הילה זהובה עוטפת אותו כאילו היה קדוש נוצרי. ידוע כי אביב גפן הצעיר היה פציפיסט, בחר שלא להתגייס לצה"ל והטיף לשלום ואחוזה. התג שעל מדיו עם סמל השלום מעידים על כך. החזות של גפן בצעירותו היתה אנדרוגנית וכללה שיער ארוך, פנים מאופרות, גוף צנום ונערי. ניר הוד משתמש בפרסונה הזו של גפן כדי לעורר שיח על גבריות חדשה ועל נזילות מגדרית. הוד מערער על האתוס של החייל האמיץ הלוחם בעל החזות המחוספסת לטובת דימוי של חייל בעל נראות "נשית" מעין "חייל שוקולד" שנראה יותר כמו דוגמן פרסומות ופחות כמו לוחם נועז.

שקף 21: העבודה של החיילות

למורה

התמונה עוסקת בנזילות מגדרית וגבריות חדשה דרך שיבוש דמות החיילת בדגש על פרפורמנס מגדרי. ה"החיילות" מאת האמן ניר הוד הוא טריפטיכון המציג שלושה תצלומים מעובדים של חיילות צה"ל המופיעות על רקע חלק בגווני צהוב-אדום. החיילת במרכז שאוחזת בידה טלפון אלחוטי היא למעשה דמותו של האמן שהתחפש לאישה. היצירה עוסקת בגבריות חדשה על פיה זהותו התרבותית של הגבר הופכת לנזילה. זהות חדשה זו כוללת מגוון תכונות כמו הומו-ארוטיות ואנדרוגניות המשתחררות מהתבנית הדיכוטומית גבר/אישה. דימויי החיילות בשתי התמונות הצידיים משקפים מבט נוסטלגי וקיטשי על דמות החיילת בצה"ל כפי שהופיעה בתצלומים היסטוריים של חיילות צה"ל שמוסגרו במסגרות מוזהבות. העבודה מעבירה ביקורת אירונית כנגד תפיסות סטריאוטיפיות רווחות על נשיות וגבריות בחברה הישראלית ובחברה הצבאית בפרט.

אידיאל היופי

שקף 22: ייצוגים של נשים בכרטיסי ברכה לראש השנה

למורה

בשקף זה מופיעים דימויים של נשים בכרטיסי ברכה לראש השנה. הייצוגים מתארים נשים באופן מאוד סטריאוטיפי, כקישוט יפה, כמושא להתבוננות. ניתן לפתוח בדיון סביב השאלה האם כיצד הייצוג הנבחר יכול להשפיע עלינו בגיבוש תפיסות כלפי נשים בצבא. איך המגדר מתגלם בגוף כשהחיילת היא תמיד סקסית, מפתה, מטפלת ואילו החייל לוחם ומסוכן? ההתבוננות מעלה את השפעת ההבניות החברתיות - מה שאנחנו רואים תדיר ונתפס כ"טבעי" מעצב את תודעתנו. כך במשך שנים רבות גילמו נשים על המסך הגדול והקטן תפקידים של אימהות מסורות, אחיות בבתי חולים, מורות וגננות, זונות ונערות ג'יימס בונד, בעוד שגברים גילמו לוחמים, אנשי עסקים, פוליטיקאים, מדענים, רופאים ומנהלים. לצד הדימויים מופיע ציטוט של ההוגה הפמיניסטית נעמי וולף מספרה "מיתוס היופי" המדגיש תפיסה סטריאוטיפית זו. וולף בציטוט יוצרת הקבלה בין יופי נשי לפוריות. הרימון המופיע בכרטיס הברכה השמאלי הוא מסימני חג ראש השנה ובה בעת הוא פרי שמסמל שפע ופוריות. באמנות מסופוטמית עתיקה לדוגמא רימונים מיוצגים לעיתים קרובות עם אלות פוריות ושפע. וולף, נעמי. 2014. [מיתוס היופי: על השימוש בייצוגים של יופי נגד נשים](#). עורכות: חנה נווה, חנה הרצוג ואורלי לובין. הוצאת מגדרים. עמ' 20.

שקף 22: למידה דרך השוואה

למורה

היצירה של **אפרת גל** מערערת על תפקידי המגדר, על אידיאלים של יופי, תוך שיבוש האסתטיקה של כרטיסי ברכה. תיאור היצירה: ביצירה "שנה טובה" מאת האמנית אפרת גל נראית דמותה של חיילת מאיימת לזרוק לעבר הצופה רימון יד ומתחתיה הכיתוב בכתב יד "שירבו זכויותינו כרימון" הנאמר בברכת ראש השנה. צירוף הברכה לדמות החיילת הקרבית סתורת השיער יוצר היפוך במסורת התיאור של כרטיסי ברכה לשנה טובה, בהם מופיעות לרוב נשים כסמל פריון. האמנית באופן הפוך מציגה את הדמות הנשית כדמות חזקה ולוחמנית שמצטרפת לסדר הצבאי "השוויוני" ומעצימה את יכולותיה של האישה-חיילת והופכת את סמל הרימון המזוהה עם סמלי ראש השנה לכלי נשק קטלני. הפיכת הרימון מסמל פוריות לכלי נשק מסוכן, מרחיק את האישה מיעודה הטבעי - הבאת ילדים וסולל לה מנעד רחב יותר של זכויות ואפשרויות קיום בהן היא דמות אקטיבית בעלת סוכנות.

[הברכה לשנה הטובה](#), המזקקה מעצבים חוויית מותג. במרכז הברכה פניה של בחורה יפה, נקייה, מסודרת, מטופחת למשעי ותחתיה כמו גוף, הרימון סמל השפע. בברכה כתוב שנה טובה ומתוקה והאסתטיקה העיצובית שלה כוללת פרחים וצבעים משתלבים המשדרים עדינות ומתיקות.

שקף 23: שקף מסכם

מומלץ להכין את המשוב מראש ב-google form.